

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 269 (4753). 1960 ч. ноябрь 16, среда. | Өртөө 20 көп.

КЕЛИР ҮЕНИҢ РАЗВЕДЧИКТЕРИ

Коммунисттик бәу-биле амылдар, чурттаар болгаш өөренир, коммунизм үезинде кижилериниң эң-не бедик билгил-медерелдик мөзү-шмарларына чакчыгар дөш бүгү чуртта хайныгып турар чарыш — коммунисттик күш-ажылдык коллектив, бригадалар, шалыччы деп ат дөш демисел болур.

Коммунисттик келир үениң разведчиктериниң одуруунда бистиниң областың амык үлөтүрүчү, көдө амыл-агылынын он-он муракчылары база барлар. Коммунисттик күш-ажылдык бригадалары атты 35 бригадалар чедип алган, ам 127 бригадалар ол бедик ат дөш чарышта киржиң турар болгаш оларнык саны хүн келген турум-на немешип турар.

Эрткен 10 айларың түнели-биле алырга коммунисттик күш-ажылдык барык-ла бүгү бригадалары болгаш ол бедик ат дөш демисешип турар бригадаларнык хөй нуруузу бугуруге онаалдалары ыракта ажыр күсеткен. Оң чижэне Кызылдың № 1 чык АТК-ында эң Зюни ууртка коммунисттик күш-ажылдык бригадалары чугалап болур. Ол бригадаларнык кижигинериниң бүдүрүлгө-дө, өг-бүдө амылдар-чуртугаланында-да, өредилгезинде-дө эң төлөптүг байдалын тургузганын барымдаалаш, СЭКП обкомунуң бирозу болгаш обкомунуң ол бригадалары областың Хүндүдөл самбырамына Октябрьдин 43 чыл өнө таварыштыр килгирген.

Бо чугула керекте — коммунисттик келир үениң разведчиктериниң чарышын удурут болгаш аңа бүгү талааның деткимчезин көргүзөр талазы-биле чамдык партия организациаларының, ылаңгыя комсомол организациаларының ажылында улуг чөтпестерин бар болуп турарын айтыр чугула.

Манаа чижек кылдыр Таңды райоңда байдалы чугалаарга-ла чедир, ВЛКСМ райкомунуң секретары турган эш Петенбету-биле алырга, райоңда коммунисттик күш-ажылдык бригадалар деп ат дөш демисешип турар 15 бригадалар бар. Ол бедик ат дөш демисешип турар бригадалар, азы фермада кымырнык хаара туттунган, оларнык билининиң, амыл-амырал, култура дегендериниң байдалы комсомолдуң район комитетинде билдирмес. Бригадаларнык кижигинериниң, коммунисттик күш-ажылдык шалыччы деп ат дөш демисешип турарларнык чүгө бүдүруге көргүзүлгө-дө, өг-бүдө амылдары бүтүн көргөн боордан өскө, оларнык мурнуңа салдыган хөй чүдү, өчс болгаш чугула соругдары күсөдирине бригадаларнык ажылын углап-шиглөөрүн ВЛКСМ Таңды райкому эскербеи эртиртин келген. Ол чугула керекти үнелер көрбөй турарының база бир херечизи болза, ВЛКСМ-ниң район комитети бүдүн чыл дуртууда коммунисттик күш-ажылдык бригадалары, шалыччы деп ат дөш чарыштын дугайында айтырны райкомунуң бирозунга-да, пленумдарында-да бүдүн өтчөттү чыл дуртууда чугалааш көрбөзи болур.

СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эредилгезин эш Удур-оол, партиянык идеолоттуң ажылдары харышсаар ажыл дүваалдыгы СЭКП райкомунуң секретары эш Биче-оол оларга, ол ышкаш райкомунуң бирги секретары эш Вершинге бо бүгү байдалдар эки билингири турган. Бичилээ-дө ошу эдер дугайында тодарай хемчир алдымын келген.

Коммунисттик бәу-биле амылдар, чурттаар болгаш өөренир дөш чарыштын негеделерин чүгө чангыс талалап, бүдүруге көргүзүлгө, план күсөлдө-биле кымырлар дээр болза окта-буруу билинишкин болур. Бүдүруге көргүзүлгө бирги черге турары албан болбайанан, мичалла-да ол айтырыгың өскө бир чугула таланың утуп болбос. Ол дөрге бригадалар кижигинериниң моральдык өң-не бедик мөзү-шмары, доландыр турар масаларга эң өң үлөгер салдарлыг болуру, өредилгезинде, өг-бүдө амылдарында төлөптүг болуру дөш ышкаш өскө-дө негеделер аңа хамааржыр.

Коммунисттик күш-ажылдык бригадалары атты чедип алган бригадаларнык, ол бедик ат дөш демисешип турар бригадаларнык чамдык ийн-чагыс кижигинериниң талазындан арага-ларга хандыгар, амылдарга төлөк чок өскө-дө үлөдөлгөргө хамаары бээр таварылгаларың турганын, ол ышкаш бригадаларнык чамдык кижигинериниң билгил бедидер дөш бугуруге демисешип турарының фактылары ам-да барын айтыр чугула.

Ындыг байдалдар ол бедик атка чүгө дүшмөс өвөс, а харын ону бугуртадыр дээрин чарыштын киржиңки бугуруге эки билдир журулат.

СЭКП райкомдары, партиянык чер-терде комитеттери болгаш өге организациалары коммунисттик бәу-биле амылдар болгаш чурттаар, өөренир дөш чарышты боттуг удурут болгаш оларнык ажыл-чорудулганы хүн бүрүнүң кичэңгейинге алып, бүгү талааның деткимчезин көргүзөр журулат.

Рубльдин чаа алдын шынарының дугайында болгаш даштыкы күрүнелерниң акшаларыңа хамаарыштыр рубльдин үнезин бедидер дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1961 чылдың январь 1-ден эгелээш рубльдин алдын шынарын болгаш даштыкы күрүнелерниң акшаларыңа хамаарыштыр рубльдин үнезин бедидер дугайында шийтирни хүлээп алган.

Рубльдин алдын шынарын 0,987412 грамм арыг алдынга доктаалдыр, а ССРЭ-ниң Курбанкызының алдын-биле садып алыр өртөө—1 рубль бир грамм арыг алдынга ден болур.

Долларга хамаарыштыр рубльдин үнезин

90 көпөк АКШ-тын 1 долларыңа ден болур кылдыр доктааткан. Рубльдин алдын шынарын бедиткеннге дүүштүр өскө-дө капиталисттик чурттарнык акшаларыңа хамаарыштыр рубльдин үнезин бедидерин ССРЭ-ниң Курбанкызынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Ол чурттарнык акшаларының алдын шынары өскерилген азы оларнык акшаларының үнези өскерилген таварышта ол өскерилгелери барымдаалаш, рубльдин үнезин доктаалдыр турарын ССРЭ-ниң Курбанкызынга дааскан.

В. И. Ленинге тураскаал

КАВАДЕРОВО. (Приморский край). (СЭТА). Ында Арсеньев аттыг Култура бакынының шөлүндө Коммунисттик партиянык болгаш Совет күрүнениң үндөзөлгөчизи Владимир Ильич Ленинге тураскаал ажыттылган.

Уралдың трактор тудугжуларының эгелээшнини

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА). Технолоктардан, конструкторлардан, экономистерден болгаш мастерлерден, мурнакчы амылчылардан тургустунган чогаалдыкы чаа бригадалары Челябинскиниң трактор заводунда тургускулаш. Тракторларнык декарлерниң чингээшкенин кылар, оларны кылып тургузарының үнезин дөмөрия эң-не өзөжж-биле камналгалык чарыгдарының аргаларын тывар дөш олар амылдар турарлар.

Ында күчүлүг тракторларны кылып үндүрүп турар завод дөмөрия дык-ла хөй-биле чарыгдал турар. Мичангаш кезектерин болбаазырадык кылып турарының үнезин дык-ла хөй дөмөрия кыч чогуулааш үнүп каар болгай. Бо амылдың түнеленде шимчедикчиң хөдөдирер өвезиниң бирээзин-не кылар холумактыг көдө дөмөрияниң 35 килограммага чингеткен. Ол ышкаш илчирбө дугуйлары кымырнык чаа аргазы чылда 200 муң рубльди камнап алып арганы берген. Оон-да өскө дык хөй чүдүлгөни чаарткылаан.

Доннуң миллиону

СТАЛИНО. (СЭТА). Довбастың дагжылары Октябрь мурнуун чарыкыңа чедип алган чедикшиктериниң улук калбартып турар. Трестериниң болгаш «Сталинголь» комбинатнык шахталарының хөй нуруузу байыр соондагы баштайгы амыл хүнеринде-ле дүн-хүнде кылза чогуур даалгаларын ажыр күсеткен. Шандан ажыр чыл эгезинден тура каскан хөмүр даштың хөмчөзи бир миллион тонна четкен. Мичангаш Кузнецки-

Чурттуң эң улуг кинотеатры

МОСКВА. (СЭТА). «Главмосстрой» коллективни 4000 олуруттү эң улуг кинотеатрын тудуп тургузарыңа белеткеди эгелен. Ол наймы-ладдык Октябрь шөлүндө туттунар. Аңа болгаш дөмөрия экраның фильмдерден аңгыда панорамалык болгаш дөмөрия кино-чүдүрүктарыңа база көргүзөр кылдыр таарыштырар. Ол ышкаш көргүзүлгө олурар залды митингилер бол-

„ССРЭ-ге хамааты дайынның төөгүзүн“ үндүрерин дооскан

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП ТБ-ның чанында марксизм-ленинизм инсти-тудунуң болгаш Куртунуң политика-нык үнүдөр чөриңиң белеткезини «ССРЭ-ге хамааты дайынның төөгүзүн» деп бешки ном парлаттып үгө-ген.

Улустарның найыралының университетиниң тургустунганыга алдар кылдыр

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Улустарны Найыралының Университетиниң Москвада тургустунганыга алдар кылдыр тураскаалдык хүлөр мезала Мөңгүн-чоостар кылдыр черде кылып үндүргөн.

Чарыштын тишлекчилери

Облпотребсоюзтун баштаар чери болгаш күрүнө албан черлериниң амылдарчыларының профессионал об-тиому чоокта чаа социалисттик чарыштын түнелин үндүргөн. Райондуң талазы-биле чарышты тишлекчи болган Каа-Хем райпозунга нызыл ту-ту тыпсырын шийтирлэди.

Пленумга уткуштур

СЭКП ТБ-ның Пленумун чымалды-рар дугайында дыңнадыг Чаа-Хал районунуң «Найырал» колхозунуң Кара-Тал фермазында саанычларың күш-ажылчы көдүрүшкүвүн улам хайныктырган. Ферма октябрь 26-га чедир 110 тонна сүт сагган бол-ганда айтканындан арткаң 9 тон-на сүттү ноябрьда күсөдир дөш саанычлар демисешип турар.

Облпотребсоюзтун бодунун бугуругелериниң талазы-биле чарышты бирги чери автотранспорт коллективни элзээн.

АТК тонна-километр талазы-биле он айларың оналда-зын 120 хуу, тонна талазы-биле 122,5 хуу күсөткен.

Кызыл тунту тишлекчилер АТК-ның коллективинде техникага кам-нык болгаш мергендилг чөлаачы-лар улам өзүп турар. Маңаз чижек кылдыр И. Швец, С. Сватиков, А. Иклин, В. Спирич, А. Хольшин бол-гаш өскелерни-дө көргүзүп болур. И. ТОРЖУ.

Хамааты дайынның доозулганындан бээр 40 чыл болганыңа

ОЛ ХҮННЕРНИҢ АЛДАРЫ ӨШПЕС

нап турганы Перекопа болгаш Юшун чаныга ындыг быгыла-мышкыныларны чаа шаап кирери-ниң үнезин, дайынга ол сөөлүг со-гушкуну таварыштарының үне-зинде-дө Кызыл Армиянык дайын-чыларының көргүсөген оша маадыр-гы чорун В. И. Ленин бедиде-не үнелеп көргөн. Советтериниң VIII Бүтү-россия съездинде В. И. Ле-ниниң чугалааны болза: «Кызыл Армиянык төөгүзүндө өң-не чайын-валчак арлырарың бирээзи болза, Врангелди ашкан ол долу, шийтир-лелгө болур. Мичангаш, ак-гвар-дейжилерниң болгаш империалист-терниң бистере доңаштырган дайын узуткатынган». (Чогаал-дар, т. 31, аршн 457—458).

Делегей империализминге болгаш иштики контрреволюцияга удуз деп өвөс күштүг чөсөкчиге дөмөрия Октабрының социалисттик революция-зының улуг чаалы алымыңарың болгаш болгаш Совет күрүнениң хамаар-шынас чорун камгалып алган Кы-зыл Армиянык дайынчыларының, бистид Төрөн чуртувустуң ажыл-чынарларының болгаш тараачынары-ның маадырлыг херестери улустан сагыш бодалындан кажан-да арлыш-чиптес. Царыңың болгаш Петроград чогууга, Сибирге болгаш Закам-казье, Доста болгаш Днепрге, Соңу чүкө болгаш Крымга — ка-дыг-дошкун тулушкунуңар кадыр-гы тургулаан бүгү-ле черлерге, коммунисттик партиямыңа удуру-руп, сорук кирген бистид улузүвөс революциянык дайынчыларыңа удуз өрес-маадырлыг демисешкен. Ол дөрге амык совет тургузугуңуң быгың чорунуң кадыг-дошкун шыгалдарының үеи, бодунуң хосталгазын, бодунуң революстуг Төрөн чуртун камгалаар дөш түр-жүү үнел улустан көстүп көрбөз маадырлыг болгаш өрес-дидим чо-руунуң үе-чадам болган.

Россияга хамааты дайынны даш-тыкы империалисттер кыпсыл үн-дүргөн. Октабрының социалисттик Улуг революциянык тилээниң ший-тис соон дээр-ла империалисттер ишта-ки контрреволюцияга чүтүн-баазын деткимениң көргүсөүшүна, бистин чуртувусте шериг халдашымыңа эгелээнилер. Америк, англи, француз, япон, итали шериглер дайынчы ко-риандар-биле Мурманскиге, Архан-гельскиге, Владивостокка, Одессага дүжүртүпүп алганыр. Мурнуудың чаа генералдарың камгаллаш-каны-биле ак-гвардейжи армиялар каттышкан күштеринге удуз үш чыл уламчыллаан демисеге бистид улу-зүвөс аажок улуг каража-когарал-дарга таварышкан. Үш миллион чы-гым ажылчы чоннар чурттаар оран-суур чок артык. Барык үш чүс муң кижик хамааты дайынның фронт-туларына бертиш-бөжөгө, ийн чүс муң амык өг-бүдөлөр азырадыр кижилерин шыктыган, беш чүс муң чыгым кижик ак-гвардейжилерниң болгаш даштыкы халдакчыларың организастаан араатынч үлгө-дөдөлгөргө таварыш когаран. Хамаа-ты дайын чурттуң бүдүрүчү күш-терин үрөттөн болгаш оң экономи-казын кудулап бадымшыңа чеди-рилгелген. Даштыкы халдакчылар-ның болгаш ак-гвардейжилерниң Совет Россияга таварыштырган ко-пулар барык 50 миллиард рубль кылдыр санатыннып турган. Хамаа-ты дайынның балыларың экиртир, улус амыл-агылы катоп тургузар тыльде, азын каш чылдарда өрес маадырлыг амылдар чорук бистин Төрөн чуртувустуң амылчыларыңга болгаш тараачынарыңа негет-тинип келген.

Даштыкы халдакчыларга болгаш ак-гвардейжилерге удуз Совет Рос-сиянык амык чоннарының чуртту-к дайын чөлтүг дайын болган. Чонун шийтинден үнел Кызыл Ар-мия чонун амылдарың өрге-ажык-тары дөш өрес-маадырлыг тулуш-каны, мичаарга ак-гвардейжилер бол-ган даштыкы халдакчылар улуска муң кижик хамааты дайынның фронт-туларына бертиш-бөжөгө, ийн чүс муң амык өг-бүдөлөр азырадыр кижилерин шыктыган, беш чүс муң чыгым кижик ак-гвардейжилерниң болгаш даштыкы халдакчыларың организастаан араатынч үлгө-дөдөлгөргө таварыш когаран. Хамаа-ты дайын чурттуң бүдүрүчү күш-терин үрөттөн болгаш оң экономи-казын кудулап бадымшыңа чеди-рилгелген. Даштыкы халдакчылар-ның болгаш ак-гвардейжилерниң Совет Россияга таварыштырган ко-пулар барык 50 миллиард рубль кылдыр санатыннып турган. Хамаа-ты дайынның балыларың экиртир, улус амыл-агылы катоп тургузар тыльде, азын каш чылдарда өрес маадырлыг амылдар чорук бистин Төрөн чуртувустуң амылчыларыңга болгаш тараачынарыңа негет-тинип келген.

Даштыкы халдакчыларга болгаш ак-гвардейжилерге удуз Совет Рос-сиянык амык чоннарының чуртту-к дайын чөлтүг дайын болган. Чонун шийтинден үнел Кызыл Ар-мия чонун амылдарың өрге-ажык-тары дөш өрес-маадырлыг тулуш-каны, мичаарга ак-гвардейжилер бол-ган даштыкы халдакчылар улуска муң кижик хамааты дайынның фронт-туларына бертиш-бөжөгө, ийн чүс муң амык өг-бүдөлөр азырадыр кижилерин шыктыган, беш чүс муң чыгым кижик ак-гвардейжилерниң болгаш даштыкы халдакчыларың организастаан араатынч үлгө-дөдөлгөргө таварыш когаран. Хамаа-ты дайын чурттуң бүдүрүчү күш-терин үрөттөн болгаш оң экономи-казын кудулап бадымшыңа чеди-рилгелген. Даштыкы халдакчылар-ның болгаш ак-гвардейжилерниң Совет Россияга таварыштырган ко-пулар барык 50 миллиард рубль кылдыр санатыннып турган. Хамаа-ты дайынның балыларың экиртир, улус амыл-агылы катоп тургузар тыльде, азын каш чылдарда өрес маадырлыг амылдар чорук бистин Төрөн чуртувустуң амылчыларыңга болгаш тараачынарыңа негет-тинип келген.

Москва. Врангелди шериглерин чылза шапканың болгаш ССРЭ-ге хамааты дайынның доозулганыңа 40 чыл оюнга холбаштырган делегей Совет Армиянык М. В. Фрузе аттыг Төп багымында ажыттылган. Чурукта: хамааты дайынның бол-гаш Врангелди шериглерин чылза шапканың киржикчилери Н. И. Каринский, Я. Т. Черевченко, Я. С. Ядров болгаш П. А. Дудкин олар кызыл туктары көрүп турлар. Фото Н. Кулешовтуң.

Москва. Врангелди шериглерин чылза шапканың болгаш ССРЭ-ге хамааты дайынның доозулганыңа 40 чыл оюнга холбаштырган делегей Совет Армиянык М. В. Фрузе аттыг Төп багымында ажыттылган. Чурукта: хамааты дайынның бол-гаш Врангелди шериглерин чылза шапканың киржикчилери Н. И. Каринский, Я. Т. Черевченко, Я. С. Ядров болгаш П. А. Дудкин олар кызыл туктары көрүп турлар. Фото Н. Кулешовтуң.

Москва. Врангелди шериглерин чылза шапканың болгаш ССРЭ-ге хамааты дайынның доозулганыңа 40 чыл оюнга холбаштырган делегей Совет Армиянык М. В. Фрузе аттыг Төп багымында ажыттылган. Чурукта: хамааты дайынның бол-гаш Врангелди шериглерин чылза шапканың киржикчилери Н. И. Каринский, Я. Т. Черевченко, Я. С. Ядров болгаш П. А. Дудкин олар кызыл туктары көрүп турлар. Фото Н. Кулешовтуң.

Даштыкы халдакчыларга болгаш ак-гвардейжилерге удуз аар-берге, кара-кызыл демисеге Совет күрү-не бодунуң хамаарышнас чорун камгалып алган. Революциянык иштики болгаш даштыкы дайынны ашкан төөгүлүг тилгеле тайбын тургузушкунуңе кирер болгаш тур-гузуучу улуг пландары боттаныр ар аганы бистид улузүвөска бер-ген. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязының ажылының үнези-де бодунуң чугалаарының бирөө-зинге эң Н. С. Хрущев бистид улу-зүвустуң ол өрес-маадырлыг чору-нуң дугайың чоокта чаа конгуч то-даргай болгаш чечен чугалаан. «Ак-гвардейжилер, хаан армияны-ның генералдары Сибирин, Укра-

Даштыкы халдакчыларга болгаш ак-гвардейжилерге удуз Совет Рос-сиянык амык чоннарының чуртту-к дайын чөлтүг дайын болган. Чонун шийтинден үнел Кызыл Ар-мия чонун амылдарың өрге-ажык-тары дөш өрес-маадырлыг тулуш-каны, мичаарга ак-гвардейжилер бол-ган даштыкы халдакчылар улуска муң кижик хамааты дайынның фронт-туларына бертиш-бөжөгө, ийн чүс муң амык өг-бүдөлөр азырадыр кижилерин шыктыган, беш чүс муң чыгым кижик ак-гвардейжилерниң болгаш даштыкы халдакчыларың организастаан араатынч үлгө-дөдөлгөргө таварыш когаран. Хамаа-ты дайын чурттуң бүдүрүчү күш-терин үрөттөн болгаш оң экономи-казын кудулап бадымшыңа чеди-рилгелген. Даштыкы халдакчылар-ның болгаш ак-гвардейжилерниң Совет Россияга таварыштырган ко-пулар барык 50 миллиард рубль кылдыр санатыннып турган. Хамаа-ты дайынның балыларың экиртир, улус амыл-агылы катоп тургузар тыльде, азын каш чылдарда өрес маадырлыг амылдар чорук бистин Төрөн чуртувустуң амылчыларыңга болгаш тараачынарыңа негет-тинип келген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЖЫЗЫЛ ТУКТУГ КӨДӨӨ СОВЕТТЕ

Үндүргөн шийтпирлерниң күүселдези дээш

темагалар лекция, беседалары малчыннар ортузунга номчуп таныштырган.

Районнуң өскө колхозтарында жышаш, бистиң колхозта малдын уксазын экижидер, продуктууну бедидер ажалдар сөөлүгү иш чылдарда чорутууну келген. Бистиң бодуун дүктүг хойларыбыз Алтайның чиге-нарын дүктүг ношнарлары-биле хайнаштырар амыл чугула черни ээлеп турар.

Колхозтуң фермаларында бызааларны негизден чарып, чагыштырар аргалары бо чылын малбаа-биле ажылап эгелзэн бис. Ан-Нежиң болгаш Арыг-Бажи сүт-бараан фермаларына саначылар бо арганы ажылаанын түнелинде, бир инентен сүт саап алыры уламга көзүдөп турар апарган.

Колхозтуң девиссери улуг нуруу-зунда-ла каат-каат чавылаш даярлар, кезек-кезек шаттарлыг, олар элбик олар-белчирлиг. Ынчангаш чылдың найы-даа үзүндө ол оларларны план өзүгээр ажылап, малды сугат-биле ей-шаанда хандырары малдын өзүдөзүгө шийтпирлиг болду ойнал турар. Оларларны канчаар ажылап турарынын байдалын көдө Советтин депутаттары, активчилер тынап көрүп турганнар. Ол кыналданы өзүгээр алырга, хойжуларын чамдыгы оларларны уруп хуузабайн, план чоңка хеме бастырып, төтөгөлтүр болган. Ону билгеш, көдө күүсөмүң колхоз баштаар чери-биле сүмөлөшкө, оларларны шын ажылаарынын хемчеглерин алган.

Ажылынга мергешилдик, малдын продукциясын бедидери дээш чүт-чүлдүг амылдан турар хойжулар бисте көвүдөн. Монгуш Олокай бир хойданча ортумаз-биле 4,850 кг, Сат Кочунай 4,850 кг дүктү кырып алган. Хой надарчызы Монгуш Делгер чүс баш төрзөн хой бүрүзүндө 105 хураганын бүрүнү-биле малгалалган.

Бистиң көдө Совет эки ажылы дээш 1960 чылдың бирги чартымында областың көдө Советтеринин аразына шилчир Кызыл тунту чалап алган. Ажыла эки көрүзүгүлери чедип алырынга идиглиг болган кол көдө күүсөмүң даргазы.

Активчиниң саналы-биле

Көдө Советтин кабинетинде узун дүрт-сүннүг, наара хүрөң шырайлыг анык эр кирил мелди. Көдө күүсөмүң даргазы эш Донган Сатович Шагдыр олча көргөш:

— Бистиң дээр активчилеривистиң бирээзи эш Түлүш Түвөт-оолдур, школада интернет эргелечизи кижи—деп чугаалады.

«Бистиң активчилер...» Донган Сатовичиниң быча деп үнөлзөн сөзүгө даангаш, Түлүш Түвөт-оол-биле танымын чугаалаштыбыс. Түлүш Түвөт-оол көдө Советтин улус өөредилгезиниң доктаамал комиссиязынын кеңигүүнү. Советтин ажылынга киримдигиниң дугайында ол мынча дээш:

БОТ-ИДЕПНЕЙ-БИЛЕ. Мен көдө Советтин сессияларында, күүсөмүңнү куралларында олуржуп, санал-оонамны каш удаа кирип келдим. Моңу мурунда чылдарда бистиң школага хаван, бора-тоолай өстүрбей турган. Ынчангаш оларны өстүрүп, колхозтуң өзгү даяр хуузел-сезинге кирип херек деп сессияга саналым кирип мен. Ону сессия-даа, школаның профивилет организация-даа деткөөн. Бистиң өөреникчилеривис чайгы үедө 25

Херэеженнерниң киржигези

Колхоз бодуругезинге бистиң херэеженнерин киржилгезин өрткен чылдарда кошкаш турган деп санал болду. Чүге дээрге, оларның хөй нуруузу чүге кандыг-бир сезонунг ажыла киришкеш, хүн бүрүнүг ажылаарына барык-ла кирешпей турганнар, өскөлери бажынарныг уругуларын ап, ана-ла олуруп турганнар. Ынчангаш оларны ажылыче хаара тулар дугайында айтырымын херэеженнер хураалдарыга чугаала-кып турган бис. Илерни тааржыр ажыларже шилп чорудар дугайында колхоз баштаар чери, көдө Совет-биле дугуржуп турган, кымын чыда ажылап болурун тодараткан бис.

Депутат херэежен Ө. Монгуш, активчилер Дотпа, Дастан болгаш өскөлөр-даа чурттап турар кудумчуларын айы-биле илерни ажылыче организаастар талазы-биле эи-не идепкейлиг ажылааннар. Шкода септелгезинге, колхозчуларын чурттап бажынарнын штукатура-лап, чугайлап, дозулап кылырынга, кудумчуларга ыаш тарырынга колдуунда-ла херэеженнер ажылап турганнар.

Колхозтуң медпунктугузда эмчелер Куулар Назя, Сертег Таяя, арыг-шевер дугайында беседаларын арттарип турарлар. С. ӨМЧҮР, колхозта херэеженнер чөвүлдөжүн даргазы.

Өвүр районнуң Солчур көдө Советиниң организас-массалыг ажылының дуржулгазындан

Макталдыг өг-бүлө

Арыг-Бажи суурнуң төп кудумчузу — «Найралдын» орту үзүндө догандыр хериминг, чанында элзеш ыштар тараан, оговордугу, крышалаг улуг бажың бо. Мында колхозтуң хоочуну тудугчузу Монгуш Дамбаевич Чымыс чурттап орат.

Ийн өрөзл бажың, ишти арыг-шевер, чаа чугайлаттыган. Соңгалар карактарында күсүк хүнүнү алдын сарыг херелдери бакылап кээрге, агартыр эгилеп каан лемир оруннар, ханада аскылаан хоолуг чуруктар, хүрөң-кызыл дозулуг шала — ол-ла бүгү улам-на өң кирил, чайынаны берди. Чаа-ла чазан дооскан, чүгө будуттуумаан, ном салыр эгажерканы, хеп сугар шкафты бажында кирип каан болду. Оларны солугурган көрүп тура, Монгуш Дамбаевичтен айтырдымыс:

— Боларны кым кылган арты, тергилең не этти?

— Бодум кылган мен — деп, ол өөрүшкүгү харыялады. — Бодууска херек ийин, уруг-дарымыс өгөлөй баштаптып турар аларган. Стол, сандай, шкаф, эгажерка — дээн ышкыш бажыа иштинин чугула хереселдерин чагыг өзүгээр, колхозчуларга-даа, албан организація черлеринге-даа кылып берип келдим.

Ол чугаанын соода күндөзлекчиге тудугчу-биле (колхозунда ону быча деп мактал турар) улам ханымы-биле чугаалаштыбыс. Улам мынча дилди:

— Колхоз тургустунгандан бээр үргүлүч-ле тудугга ажылап, баалам, кирээлэе чарылбастап келдим. Ы суурга, фермаларга, бригадаларга

Депутат М. Нөмөт бодуун бажымында.

хөй-ле тудуг-суурну кылдымыс. Чүгө бо чылың безин 16 чуртталга бажынарнын ажылап кырдыныс. Ынчалза-даа бажың-балгат амылаз чедилшес боор-дур, чон өзүп, амылар сабырлар орат деп чүве бо-дур ийин! Монгуш Дамбаевич тудуп тургускан сууру — Арыг-Бажинын эртен төөгүзүңү дугайын сактып, хөйүгө чугаалап орау.

Үлөгерлиг ажылы дээш Монгуш Дамбаевич болган оок кадайы Монгуш Нөмөт СЭКП обкомунуң болгаш Облуксөмюнуң Хүндүлөк бажыктери-биле база элзеш каш мактал бажыктери-биле шаңаткааннар. Монгуш Нөмөт — Солчур көдө Советиниң идепкейлиг хөй-нигачи депутаттарының бирээзи.

Сонгулда округда мээң ажылым

Мен «Найрал» кудумчузулда № 15-кн сонгулда округуна көдө Советтин үндүргөн шийтпирлерин болгаш оларнын күүселдезин соңгалартайып таныштырар мен. Бажынар даштынга болгаш кудумчу-чүдө ыаш тарым талазы-биле өскө ордулары ашкан бис. Тарыттыгач иштарын ажал-хайгаарарына бажынар эелери аразында хуваажыл алган. Бажынар иштин арыг-шевер кудумчулугу тургузар дугайында көдө Советтин үндүргөн шийтпирин күүселдиринге солугура Кортка-Кара Куулар эи-не идепкейлиг киришкен. Ол өскө колхозчуларын бажына-рым чугайлажып, штукатураларын

айтып берип турган.

Сонгукулар меең чагыларын удаа-дараа берип турар. Суурга чаа школаны тулар дугайында айтырымы бистиң округка көдүрүп үндүргөн. Ол айтырымы көдө Совет, колхоз баштаар черинин мурунга тургузарыма олар деткээ, облуксөмү боола чөшкөөрөөн. Ам ол школаны тууду хуузазынын бетинде дозулган. Оон тудуунга бистиң округтан херэеженер Биче-уруг Монгуш Анай Монгуш база чеден дарыг Севил-оол Монгуш олар эи идепкейлиг киришкенер.

М. НӨМӨТ, көдө Советтин депутаты.

Доктаамал комиссия чүңү кылганыл?

Бисте көдө Советтин көдө ажыла-гызы талазы-биле доктаамал комиссия баштайгы үеде ажылап аразында хуваажыл албайн, план чөч ажылап турган. Ам илгич эвес, тодаргай планын бис. Депутаттардан Куулар Очур-оол—чөр ажылы, Монгуш Настык-Доржу — тудугчу, зоотехник Михаил Жирнов—мал ажылын иштиги-биле, депутат Мочгуш Дыртых—колхозтуң Улаатай Чагылады малчынарнын ортуузда-а ажыл чорудуп турар. Комиссия кандыг ажылы кылып боттандылар дээн болду, ону планан алгаш, комиссияны хураалыга чугаалажып, көдө Советтин мал болгаш чөр ажылынын талазы-биле алга социализмниң күүселдезин үргүлүч тынап келгин. Көдө Советтин 9-ку сессиязынга бистиң комиссия бодуунга ажылынын өтөдүп берген.

Доктаамал комиссиянын ажылын-да кол черин малдын уксазын эки-жидеринин айтырымы ээлеп туур. Чуртуга бодуун дүктүг хойларын Алтайның чиге-нарын дүктүг кол-карлары-биле хайнаштырар ажылы чорутканынын түнелинде, бистиң колхозка хөй бүрүзүндө дүг кыргылазы чыл бүрү көүдөп ту-

рар аларган. Чижээ, 1959 чылда колхоз хөй бүрүзүндө ортумаз-биле 2,3 кг дүктү кырып алган болза, бо чылдын бир хойдан кыргыттыгач дүк 2,620 кг четкен. Ам ийги салгалдын эки бодуштуг улуг чагай хойларынаны саны бисте ийн муң ажып турар. Областың суралгы малчыны, Социалист Күш-ажылыдын Мадыры Ооржак Лопсанчаевич эгелчизи үлөгерин эдилеп, бистиң колхоз хөйү чылда ийн катар төрдөрүн боттандырып эгелзеп: баштайгызын ноябрь, декабрь айларда, арткаанын январь, февраль айларда. Баштайгы гөрөөн хойларын январь айда тарым боозадыр чыгып пункттары белеткөөн, январь, февраль айларда төрөөнерин апрель, май айларда тарымы деп планнады бис.

Бистиң доктаамал комиссия мал кыштагалашканынга белеткедил чөөкү үеде база катар хынаар, катон кажааларга ирттерин, эр хураганарын кыштадыр ажылы организаастаар деп социализмг хуузелгезин алган. Бо ажылынын түнелин күүсөмүгө илеткээр суралгы бис.

С. САНДЫ, көдө ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиянын даргазы.

Амыдырал чаартынып, сайзыраан

«Коммунисте орук» колхозтуң төүгүнө кайы-бир хүн мындыг тава-рылгалар чугаажык болгудаар: кезже клубка кино болду, өөң муруну чарымында кандыг-бир беседалы колхозчулар диний кыптар, азы элзеш каш кижин чунар бажынар дээш бар чылар, азы колхозчу херэежен бажынын чугайлап, идик-хевин бөскөн турар... Амыдырал шык-ла ыш-чар чаартынып, чонун меделди бажымы-биле өзүп турарынын херети-лери ол-дур. Бо улуг амыдыралы херекти колхозта партия организа-циязы көдө күткөм-биле калы организаастап, удуртуп турар.

Бир-ле катал клубка коммунист Монгуш Достай Совет Тыванын культу-разынын дугайында лекцияны номчазан. Лектор анаа бистиң Арыг-Бажи суурнуң чаагайлыгынын дугайын тодаргайы-биле чугаала-ан. Суур ийн-гү чыл мурунда турганнага бодуларга, бо чылын дүргө сайырап орат. Бажынар колдуунда-ла крышалап, клавонкалыг, догандыр хериминг, чанында ыштар тарыттыган. Отороду чок бажынар ховар. Колхозчу араттарын культуругу амыдырал-чуртталганы дөш ча-рышка мурнакчы болганы дөш колхозчулар Дотпа, Дастан, Нөмөт бол-гаш өскөлөр-даа СЭКП обкомунуң болгаш облуксөмюнуң Хүндүлөк бажыктери-биле шаңаткааннар. Чүгө суурнуң чуртталганы өөөс, а малчынар культуругу чуртталга дөш аразында чаркып турарлар. Коммунист Шаратай, М. Сеиди, комсомолецтар Кок Монгуш, Кок-кыс Сат олар база-ла арыг-силег чурттап олурарлар.

Колхозчу амыдыралда хүн бүрү тытып, немежиң турар чаа сонугу-танчыг чүдүлери чыгыс лектор чижекке кирип, дегерезин кайын саап шыдаар боор. Шылап-ла, чедилшиңнер бисте хөй. Оң бир чижээ бо-дур. Бора-Шайын Арыг-Бажи фермага көдө клубту, асылаң-тут-каш, ажылап кырып эгелзеп. Анаа саначылар, бызаа ажалчылары, кадарчылар хөйүгү келөөлөрүн эрттирерлер, оларнын уругулары арыг-силег өзүп догуларлар.

Өскө бир чижек: суурда столовананың чеминге чон кончуг таарынар, чунар бажың чуртм өзүгээр доктаамал ажылап турар. Уруглар асыла-ның чапыдан омак-хөйүгү бичин чаштарын үнү диннаптып кээр.

Көдө Советтин депутаттары, партия организаациянын агитаторлары, коммунистер суурну культуругу хөгүдөзүнүн айтырылдарын шийтпирлеринге сөөлү үеде элзеш идепкейлиг кирип турар аларганнар. Башкалар колдөзүңүде коммунист эш Таракан Достай, комсомо-лчулар Кара-Сал Бавыштай, Кудеренко болгаш өскөлөр-даа онашкан ажылынга кызымаккай ажылап турарлар. Оларын партия организаация хөй-нигачи ажылынга хөй удаа кириштирив келген.

Сөөлү үеде бистиң суурда библиотеканын ачкып экижээп, номчу-чуларын саны 600 кижин ашкан. Эң идепкейлиг номчуучуларга малчин Чылык, саначы Севилбаа, тудугчу Махтак, зоотехник Жирнов болгаш өскөлөр хамдаржыр. Ынчалза-даа библиотеккага номчулга конференциялары, номчуучуларнын ужуражыла кезөөлери болбайн турар, малчынарга эргежок чугула тыва дил кырында номнар барык-ла чөк болуп турар. Ону барымаалааш партия организаация библиотеканың ажылын өкшидерин хемчеглерин алган.

РСФСР-ниң Дөди Советиниң чөөкта чаа болуп өрткен үшкү сессия-зында РСФСР-нин көдө чонунуң культура хандырылгалынын байдалы-нын болгаш ону улам ыңай экижер талазы-биле хемчеглерин дугайын чугаалашкан болгай. Бистиң партия организаация сессиянын материал-дарын болгаш РСФСР-нин Дөди Советиниң доктаалын ажылыч чондар-нын ортузунга таныштырар ажылы чорудуп турар. Чөөкү үеде агита-торларын болгаш көдө Советтин депутаттарынын киржилгезин-биле кол-хозка күш-ажылың сайгыла-чуррун бажылаарынын болгаш «Кыш ажыл кылабыл — ол чөм чивес» деп социализмниң принципин дугайында беседаларын чорудар деп планнаан бис.

К. АМЫЛАН, партия аге организаациянын секретары.

Он ийи чылда...

Хар чаап, соок дымаш келди, оон-биле калы чер өттөөр малга берден сиең тып чыра база-ла чедерден орат. Мындыг үеде олар-бедилшин планнавады, сиең чөм чедилшес, чыгып калымы чок мали-чын канчар дугурувес боор: — Ат-ла болду, канчал-чөөм малды кыш ажы-рар чөөр—дигилзеш, бажың тутту-нар боор түве болгай. Мен он ийи чылда хөй кадарым келгеш, мындыг дугурувезинге белен-не тааржыр көрбөөн мен. Кыштагалашканыга эки белеткек барда, дүвүрөөн-даа херээ чок.

Мен көдөзүмдө ам дөрт чүс ажыг ирттер бар. Оларны агы, катар өлтөр арбын үгөн Бора-Шайын шаттарынга кыштадыр мен. Шаттар-нын соок хат-салтын белен-не чет-пес, амык черлерин шилп алган мен. Оларлар планымг: улуг соок дүмжүгөге чедир аалдын шала ир-дүр, а соок дымаш көргө, бөдүк-бөдүт-биле аал чыны ол илчар катондар. Январ айдан ыңай ирттерин эртең калжадан тудургеш, немелде чөк каап боор. Бир эвес чамдыкты-рынын күш-дегели кошкак болза, оларын ангылап азырар алар. Бо чалын 36 тонна сиеңни кезип ал-сөөм, оон 12 тонназын кыштаамда сөөртүп чедирип алган мен.

Мен ажылыга бо кыжын бир чаа чүтү немежиң. Ол чүд дөргө ирттерин катон калжага кыштаар. Калжа шаттын кыжы талазында кыры чагай кылдыр кылган. Ындыг калжага иртти кыштадыр-нын аргаларын бистиң колхозтуң хөй-жуларынга зоотехниктер айтып бер-генер. Бо чаа дешилгелиг арга ынамыла ажыктыг түнелди боор дээринге бүүрүлгелди мен.

Кыры чагай мындыг калжааларга ирттерин кыштадып эгелзевинин баштайгы хүннеринде эгелзеш, «ларын калдымын байдалы канды: ышылгы турарын хайгаарал көрүп, салгы салыры чугула. Чүгө бисте эвес, бистиң районнуң «Торгалыг» колхозунга катонарын калбаа-биле ажылап эгелзээр. Ынчангаш бистер, хөй-жулар, хөй малдын продуктуу» хөвүдериңге болгаш оон кады-кы.

Бо арынны «Шың» солунунун ажылааччызы эш А. Нугуурак организаастаан.

Сактып, бодап кээрге...

Бистиң колхозтуң төвү Арыг-Бажи суур хүн бүрү чартынын сайзырадырар орат. Узун дөлем кудумчулар шойлап чоруткан, ында бажың-балгатты чөкө дээрли школа, эмгеле, асы, клуб... Кандыг-бир колхозчунуң чурттап орат бажымынче кирип көрзө — ында колхозчу бай-шырык амыдырал илден. Бо бүгүн магадан бодап, сактып кээргем, 10 чыл мурундагы эвизирли турган Арыг-Бажи карамак көстүп эгел-дир. Ынчан чүгө 3 чуртталга бажынар, колхоз контролары, бир бичин саада турган чүве.

М. СЕНДЕН

Колхозту организаастап тургус-кан, оон ажыл-агыйын хөгүдүп сайзырадырарга өрткен он чыл-дарда мурнакчы киришкен кижилерин ам күндөзлекчилер деп бисте адал турар. Оларнын ара-зында мээң алдымы база кири-гем. Малчын коммунистер Шаратай Монгуш, Самбуу Монгуш, көдө Советтин депутаты Монгуш Нөмөт база-ла бистиң колхозтуң үндөзлекчилери, хоочун колхоз-чулар.

Ынчангаш, бистиң көдө Совет бодуун шугуму-биле кандыг-бир ажыла шийтпирлерде, бистерни бо-ла кириштирив, кымып күүсе-дилки дег даалгаларын берип турары кончуг таарымчалыг. Мен 1949—1951 чылдарда Солчур кө-дө Советтин депутатинга, көдө Советтин секретарына болгаш чөр ажылынын талазы-биле док-таамал комиссияныга ажылап келдим.

Бисте активчи бүрүзү кандыг-бир дааладыг, чүңү кылганын көдө Советке түнөп берип турар. 1961 чылдын солун, сеткүүл чагылазын колхозка организаастарын Советтин күүсөмү меең дааскан чүве. Ол даалганы ий-шаанда күөсеткен мен. Колхозтуң сан-хөө айтырын чурумчуларын база меең дааскан (өрткен чы-лым колхозтуң сан-хөөвү сандар-гай байдалга турган). Хыналды-ны кылаш, сак-хөө айтырымын дугайын колхозта партия организаациянын болгаш көдө күүсөмүң каттышкан хураалынга ийн удаа чугаалажып көргөн бис. Ам байла экижээп.

М. СЕНДЕН, «Коммунисте орук» колхозтуң үндөзлекчилеринин бирээзи.

Чурукта: көдө күүсөмүң даргачы П. Шагдыр (солгай талатчыда). Бир депутат Ш. Сандык.

